

# Ὁ Papyrus Vindobonensis Graecus 2325 (“Σπάραγμα τοῦ Fayum”)

καὶ ἡ σχέση του μετὰ τὰ Εὐαγγέλια τοῦ Κανόνος τῆς Κ.Δ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Δ. ΤΖΕΡΠΟΥ\*

## Εἰσαγωγικά

Ὁ Papyrus Vindobonensis Graecus 2325 (P.Vindob.G 2325) εἶναι ἓνα μικρὸ σπάραγμα παπύρου διαστάσεων μόλις 3,5 x 4,3 ἐκ. πού σήμερα ἀνήκει στὴ συλλογὴ παπύρων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Αὐστρίας (Österreichische Nationalbibliothek) στὴ Βιέννη. Γνωστὸς ἐπίσης καὶ ὡς “Σπάραγμα τοῦ Fayum” ἢ “Εὐαγγέλιο τοῦ Fayum”, καθὼς ὡς χῶρος προέλευσής του θεωρεῖται ἡ περιοχὴ τῆς ἀρχαίας Ἡρακλεουπόλεως (Heracléopolis Magna) στὸ νοτιο-ἀνατολικὸ Fayum τῆς Αἰγύπτου<sup>1</sup>, σημερινῆς Achnas el Medineh, ὃ ἐν λόγῳ πάπυρος ἔγινε εὐρύτατα γνωστὸς τὸ 1885, ὅταν ἀνακαλύφθηκε ἀπὸ τὸν Gustav Bickell στὴ συλλογὴ παπύρων τοῦ Ἀρχιδούκα Rainer καὶ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο λίγο καιρὸ ἀργότερα<sup>2</sup>, προκαλώντας ἰδιαίτερη αἴσθηση λόγῳ τοῦ περιεχομένου του, πού θεωρήθηκε ὡς κείμενο παράλληλο, ἢ ἀκόμα καὶ πρωϊμότερο (βλ. προστάδιο) τῶν Συνοπτικῶν Εὐαγγελίων<sup>3</sup>.

---

\* Ὁ Βασίλειος Δ. Τζέρπος εἶναι Δρ Θεολογίας.

1. Ὁ K. WESSELY στὴν ἐργασία του *Les plus anciens monuments du christianisme écrits sur papyrus*, (PO 4.2, Paris 1906 [Turnhout: Prepols, 1985], σελ. 173), ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ ὅτι βρῆκε τὸν P.Vindob.G 2325 σὲ ἓνα φάκελλο μετὰ παπύρους πού προέρχονταν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἡρακλεουπόλεως, ὅπου οἱ περιεχόμενοι σὲ αὐτὸν πάπυροι ἦταν κολλημένοι ὃ ἓνας πάνω στὸν ἄλλο γιὰ πολὺ καιρὸ (“J’ai trouvé ce fragment dans un dossier provenant du district d’Héracléopolis, les papyrus s’étant collés l’un à l’autre depuis longtemps...”). Κατὰ συνέπεια, τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπολύτως βέβαιο γιὰ τὴν ἀκριβῆ προέλευση τοῦ ἐν λόγῳ παπύρου.

2. G. BICKELL, “Ein Papyrusfragment eines nichtkanonischen Evangeliums”, *ZTK* 9 (1885), σελ. 498-504.

3. Ὡς πρωϊμότερο κείμενο τῶν Συνοπτικῶν Εὐαγγελίων θεωροῦν τὸ κείμενο τοῦ P. Vindob.G 2325 ὃ G. BICKELL (ὀπ.π.) καὶ ὃ J. KARABACEK ὡς ἐκδότης τοῦ *Papyrus Erzherzog Rainer*.

Ὁ P.Vindob.G 2325 πρόκειται γιὰ ἓνα σπάραγμα παπύρου ἀνοιχτοῦ καφὲ χρώματος μὲ ἐλαφρὰ ἀποχρωματισμένες, λόγω τῆς χρόνιας (εὐτυχῶς μερικῆς) ἀποσύνθεσής του μέσα στὴν ἄμμο τῆς ἐρήμου, τὴν ἄνω ἀριστερὴ καὶ κάτω δεξιὰ πλευρὰ του. Ἡ μαύρη μελάνη μὲ τὴν ὁποία εἶναι γραμμένο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ κείμενό του, δημιουργεῖ ἔντονη ἀντίθεση, διατηρεῖται δὲ γενικὰ σὲ πολὺ καλὴ κατάσταση, μὲ ἐξαιρέση τὶς δύο πρῶτες σειρὲς τοῦ κειμένου καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς τρίτης, ὅπου ἔχει ξεθωριάσει σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε κάποια ἀπὸ τὰ γράμματα, κυρίως στὴ μέση τῆς πρώτης σειρᾶς, νὰ διακρίνονται ἀπὸ πολὺ δύσκολα ἕως καθόλου. Ἡ ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου ἀποδείχθηκε ἀρκετὰ δύσκολη ὑπόθεση, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν στὸ ἐν λόγω σπάραγμα δὲν ὑφίσταται ἀριστερὸ περιθώριο, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ οἱ ἑπτὰ συνολικὰ διασωθεῖσες σειρὲς κειμένου εἶναι ἐλλειπτεῖς, μὲ τὴν κάθε μία ἀπὸ αὐτές, ὡστόσο, νὰ πρέπει νὰ περιλαμβάνανε ἕως τὸ πολὺ 32 χαρακτήρες-γράμματα. Τὸ γεγονός ὅτι τὸ διασωθὲν κείμενο τοῦ P.Vindob.G 2325 βρῖσκεται στὴ μία μόνο πλευρὰ του, στὸ recto, ἐνῶ τὸ verso εἶναι κενό, προκρίνει τὸ ἐνδεχόμενο τὸ ἐν λόγω σπάραγμα νὰ ἀποτελοῦσε μέρος κάποιου εἰληταρίου καὶ ὄχι κάποιου κώδικα<sup>4</sup>, χωρὶς βέβαια νὰ ἀποκλείεται καὶ τὸ ἐνδεχόμενο τὸ ἐν λόγω σπάραγμα νὰ ἀποτελεῖ μέρος ἑνὸς ἀνεξάρτητου φύλλου παπύρου, στὰ ὅρια τοῦ ὁποίου νὰ περιοριζόταν καὶ ἡ συνολικὴ ἔκταση τοῦ ἀναγραφομένου σὲ αὐτὸ κείμενο<sup>5</sup>.

Ἡ γραφὴ τοῦ P.Vindob.G 2325 εἶναι μεγαλογράμματη, συνεχῆς (scriptio continua) καὶ ρέουσα, ἔχοντας μία ἐλαφρὰ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ<sup>6</sup>, φαίνεται δὲ

*Führer durch die Ausstellung* (= PERF), no. 541 (“... wohl Übersetzung des aramäischen Urevangeliums...”), ἐνῶ ὡς πιθανὸ παράλληλό τους ὁ A. RESCH (*Aussercanonische Paralleltexzte zu den Evangelien*, τόμ. II: Paralleltexzte zu Matthaëus und Marcus, Leipzig: Hinrichs, 1894, σελ. 28-34).

4. T.J. KRAUS, “The Fayum Gospel”, P. Foster (ed.), *The Non-Canonical Gospels*, T&T Clark International, 2008, σελ. 150-156 (151). B. EHRMAN-Z. PLESE, “Papyrus Vindobonensis G 2325 (The Fayûm Fragment)” (no. 19), *The Apocryphal Gospels. Texts and Translations*, Oxford University Press, 2011, σελ. 295-299 (295).

5. T.J. KRAUS, ὅπ.π. B. EHRMAN-Z. PLESE, ὅπ.π.

6. Γιὰ μία λεπτομερέστατη περιγραφή βλ. T.J. KRAUS, “P.Vindob.G 2325: The So-Called Fayûm-Gospel - Re-edition and Some Critical Conclusions”, *Ad fontes: Original Manuscripts and Their Significance for Studying Early Christianity -Selected Essays*, Brill: Leiden-Boston, 2007, σελ. 69-94 (71-72). Τὸ ἔργο αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ πιὸ ὀλοκληρωμένο ἀπὸ μία σειρὰ ἔργων τοῦ T.J. KRAUS ἀφιερωμένων στὸν P.Vindob.G 2325 (“P.Vindob.G 2325: Das sogenannte Fayûm Evangelium - Neu-edition und kritische Ruckschlüsse”, *JAC/ZAC* 5 (2001), σελ. 197-212. “P.Vindob.G 2325: Das sogenannte Fayûm Evangelium”, T.J. Kraus-T. Nicklas (eds.), *Das*

ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸ χέρι κάποιου ἔμπειρου γραφέα, πὺ ἐν προκειμένῳ ἔφερε τὸ ἔργο του σὲ πέρας μὲ μία κάποια ταχύτητα<sup>7</sup>. Τὰ γράμματα εἶναι κατὰ κανόνα γραμμένα ὡς ἀνεξάρτητοι χαρακτήρες, παρατηρεῖται ὡστόσο σὲ κάποιες περιπτώσεις αὐτὰ νὰ ἐφάπτονται, χωρὶς ὅμως νὰ διαμορφώνουν ἢ νὰ συνιστοῦν σὲ καμμία περίπτωση κάποιο σύμπλεγμα χαρακτήρων<sup>8</sup>. Ἀπὸ τὰ ιδιαίτερα παλαιογραφικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐν λόγῳ σπαράγματος εἶναι καὶ ἡ μὲ κόκκινο χρῶμα γραφὴ τῶν γραμμάτων *πετ* στὴν πέμπτη σειρὰ τοῦ κειμένου, πὺ ἀφ' ἐνὸς μὲν λόγῳ τῆς ὑπαρξῆς τελειῶν πάνω ἀπὸ τὰ γράμματα *π* καὶ *τ*, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ κενοῦ πρὶν καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ (κάτι πὺ ἀπαντᾷ ἐπίσης πρὶν καὶ μετὰ τὶς λέξεις *νυκτι* στὴ σειρὰ 2 καὶ *και* στὴ σειρὰ 5), φαίνεται νὰ συνιστοῦν συντόμευση τοῦ ὀνόματος “Πέτρος”, πὺ προφανῶς ἐδῶ ἀποτελεῖ *nomen sacrum*.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ στὴ χρονολόγησι τοῦ P. Vindob. G 2325, τόσο τὸ γεγονός ὅτι ἀνακαλύφθηκε σὲ ἓνα στρῶμα παπύρων ὅπου ὅλοι τους ἀνάγονται χρονικὰ στοὺς πρὸ Διοκλητιανοῦ χρόνους<sup>9</sup>, ὅσο καὶ τὰ προαναφερθέντα παλαιογραφικὰ του χαρακτηριστικὰ, θὰ πρέπει νὰ τοποθετεῖται στὶς ἀρχὲς τοῦ γ' μ.Χ. αἰῶνα<sup>10</sup>.

---

*Petrusevangelium und die Petrusapokalypse. Die griechischen Fragmente mit deutscher und englischer Übersetzung*, GCS.NF 11= Neutestamentliche Apokryphen 1; Berlin: de Gryuter, 2004, σελ. 65-69. “P. Vindob. G 2325: Einige Modifikationen von Transkription und Rekonstruktion”, *JAC/ZAC* 10 (2007), σελ. 383-385. “The Fayum Gospel”, P. Foster (ed.), *The Non-Canonical Gospels*, T&T Clark International, 2008, σελ. 150-156. “Other Gospel Fragments” [1. P. Vindob. G 2325: The ‘Fayûm Fragment’], T.J. Kraus-M.J. Kruger-T. Nicklas (ἐκδ.), *Gospel Fragments*, Oxford Early Christian Gospel Texts, Oxford University Press, 2009, σελ. 219-227), στὸ ὁποῖο καὶ θὰ παραπέμπουμε στὸ ἐξῆς ἀποκλειστικὰ, ἐκτὸς κι ἂν ἐπισημαίνεται διαφορετικὰ.

7. T.J. KRAUS, “P. Vindob. G 2325”, σελ. 72.

8. Ὅπ.π.

9. Ο K. WESSELY στὸ ἄρθρο του “Über das Zeitalter des Wiener Evangelienpapyrus” (*ZKT* 11 (1887), σελ. 507-515 (508)) κάνει εἰδικὴ μνεία σὲ ἓνα μισθωτήριο συμβόλαιο τοῦ 225 μ.Χ. ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ρωμαίου αυτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Σεβήρου (222-235 μ.Χ.).

10. Ἡ χρονολόγησι τοῦ P. Vindob. G 2325 στὸν γ' μ.Χ. αἰῶνα κατέστη κοινὸς τόπος ὅλων τῶν ἐρευνητῶν κατόπιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ προμνημονευθέντος ἄρθρου τοῦ K. WESSELY (“Über das Zeitalter...”). Ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ Wessely εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα ὁ G. Bickell, σὲ ἐπόμενη ἐργασία του (“Bemerkungen zu obiger Abhandlung”, *ZKT* 11 (1887)”, σελ. 516), νὰ γίνῃ πιὸ συγκεκριμένος καὶ νὰ τοποθετῆσῃ τὴν χρονολόγησι τοῦ ἐν λόγῳ παπύρου στὶς ἀρχὲς τοῦ ἐν λόγῳ αἰῶνα. Τὴν ἄποψη αὐτὴ σήμερα υἰοθετοῦν καὶ ἀναπαράγουν στὰ ἔργα τους καὶ οἱ T.J. KRAUS (ὅπ.π.) καὶ B.D. EHRMANN - Z. PLESE, “Papyrus Vindobonensis G 2325”, σελ. 295.

Ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ, ἡ πρώτη ἔκδοση τοῦ κειμένου τοῦ P.Vindob.G 2325 ἔγινε τὸ 1885 ἀπὸ τὸν G. Bickell, ὁ ὁποῖος μάλιστα προχώρησε καὶ σὲ μία ἀκόμη (ἀναθεωρημένη) ἔκδοσή του τὸ 1887<sup>11</sup>, καθὼς ἐπίσης καὶ σὲ μία σειρά διορθώσεων καὶ σχολίων τὸ 1886<sup>12</sup>, τὸ 1887<sup>13</sup> καί, τέλος, τὸ 1892<sup>14</sup>. Ὡστόσο, πιὸ ὀλοκληρωμένη θὰ πρέπει νὰ θεωρεῖται ἡ ἔκδοση τοῦ ἐν λόγω σπαράγματος ἀπὸ τὸν K. Wessely τὸ 1906<sup>15</sup>. Ἐκτοτε ὁ P.Vindob.G 2325 ἀπασχόλησε ἕναν ἀρκετὰ μεγάλο ἀριθμὸ ἐρευνητῶν<sup>16</sup>, περιλαμβάνεται δὲ στὶς περισσότερες συλλογές-ἐκδόσεις βιβλίων τῆς ἀπόκρυφης γραμματείας<sup>17</sup>, χωρὶς, ὥστόσο, νὰ συ-

11. G. BICKELL, "Das nichtkanonische Evangelienfragment", *MPER* 1 (1887), σελ. 53-61.

12. G. BICKELL, "Zu dem Papyrusevangelium", *ZKT* 10 (1886), σελ. 208-209.

13. G. BICKELL, "Bemerkungen zu obiger Abhandlung", *ZKT* 11 (1887), σελ. 516. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, "Zum Evangelium Raineri", *MPER* 2-3 (1887), σελ. 41-42.

14. G. BICKELL, "Ein letztes Wort über das Papyrus-Evangelium", *MPER* 5 (1892), σελ. 78-82.

15. K. WESSELY, "Fragments de collections de prétendues sentences de Jésus" ("Le fragment relatif au reniement de Saint Pierre appartenant à la collection de l'Archiduc Rainer"), *Les plus anciens monuments du christianisme écrits sur papyrus: Textes grecs édités, traduits et annotés*, PO 4.2, Paris 1908 [Turnhout: Brepols, 1985], σελ. 173-177.

16. A. HILGENFELD, "Kein neuentdecktes Evangelium", *ZWT* 29 (1886), σελ. 50-56. K. WESSELY, "Über das Zeitalter der Wiener Evangelienpapyrus", *ZTK* 11 (1887), σελ. 507-515. A. HARNACK, "Das Evangelium von Fajjum", Appendix στὸ A. RESCH, *Agrapha*, TU 5.4, Leipzig: Hinrichs, 1889, σελ. 481-497. T. ZAHN, *Geschichte des neutestamentlichen Kanons*, τόμ. II, Erlangen-Leipzig: Deichert, 1890-1892, σελ. 781-782. P. SAVI, "Le fragment évangélique de Fayoum", *RB* 1 (1892), σελ. 321-344. C. BRUSTON, *Fragments d'un ancien recueil de paroles de Jésus*, Paris 1905, σελ. 27-29.

17. Βλ. ἐνδεικτικὰ A. RESCH, *Aussercanonische Paralleltexzte zu den Evangelien*, τόμ. II: Paralleltexzte zu Matthaeus und Marcus, TU 10, Erlangen-Leipzig: Hinrichs, 1894, σελ. 28-34. E. PREUSCHEN, *Antilegomena*, Giessen: Töpelmann, 1901, <sup>2</sup>1905, σελ. 20-21. E. KLOSTERMANN, *Apocrypha*, τόμ. II, Bonn 1904, <sup>2</sup>1910. Berlin 1929 (=Kleine Texte 8, ed. H. Lietzmann), σελ. 20. G. BONNACORSI, *Vangeli apocrifi*, τόμ. 1, Florence: Libreria Fiorentina, 1948, σελ. 31-32. M. CRAVIERI, *I Vangeli apocrifi*, Turin: Giulio Einaudi Editore s.p.a., 1969, σελ. 285. J. FINEGAN, *Hidden Records of the Life of Jesus*, Pilgrim Press, 1969, σελ. 210-212 ("Rainer Gospel Papyrus"). M. ERBETTA, *Gli apocrifi del Nuovo Testamento*, τόμ. I. 1: *Vangeli*, Turin: Casale Monferrato, 1975, σελ. 108. W. SCHNEEMELCHER, "Fragments of Unknown Gospels", W. Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, rev. ed., trans. R.McL. Wilson, Louisville: Westminster/John Knox, 1991, τόμ. I, σελ. 102. M. GEERARD (ed.), *Clavis Apocryphorum Novi Testamenti*, Corpus Christianorum, Brepols-Turnhout, 1992, σελ. 2-3. J.K. ELLIOTT, *The Apocryphal New Testament*, Oxford: Clarendon, 1993, σελ. 43-45. L. MORALDI, *Apocrifi del Nuovo Testamento*, τόμ. 1: *Vangeli*, Classici delle religioni 5, Turin: Casale Monferrato, <sup>2</sup>1994, σελ. 517. D.A. BERTRAND, "Fragment du Fayoum", F. Bovon-P. Geoltrain (eds), *Écrits apocry-*

γεντιρώνει και τὸ ἀρχικό, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακάλυψή του, ἔντονο ἐνδιαφέρον καὶ ἐνθουσιασμό τῶν ἐρευνητῶν. ‘O P.Vindob.G 2325 ἐπανήλθε στὸ προσκήνιο τῆς σύγχρονης ἐπιστημονικῆς ἔρευνας ὅταν ὁ D. Lührmann ἐπαναδιατύπωσε, με νέα αὐτὴ τὴ φορὰ ἐπιχειρήματα, τὴν ἄποψη πὺ πρῶτος, ἥδη στὴν πρώτη ἔκδοση τοῦ ἐν λόγῳ χειρογράφου, ὁ ἴδιος ὁ G. Bickell εἶχε διατυπώσει, ὅτι τὸ κείμενο τοῦ ἐν λόγῳ σπαράγματος σχετίζεται με τὸ ἀπολεσθὲν Εὐαγγέλιο τοῦ Πέτρου διασώζοντας μέρος μίας διήγησῆς του<sup>18</sup>.

*phes chrétiens*, Gallimard, 1997, σελ. 421-423. H. FORSTER, “Das sogennante Faijum-Fragment”, *Christliches mit Feder und Faden: Christliches in Texten, Textilien und Alltagsgegenständen aus Agypten*, Nilus 3, J. Henner, H. Förster und U. Horak (eds.), Vienna: Österreichische Verlagsgesellschaft, no. 13, σελ. 15-16. K. BERGER - CHR. NORD, *Das Neue Testament und frühchristliche Schriften*, Insel Verlag, 1999, σελ. 312. D. LÜHRMANN, *Fragmente apokryph gewordener Evangelien in griechischer und lateinischer Sprache*, Marburg: Elwert, 2000, σελ. 80-81. A. DE SANTOS OTERO, *Los Evangelios Apócrifos: Colección de textos griegos y latinos, version crítica, estudios introductorios y comentarios*, rev. ed. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 2003, σελ. 80-81. H.-J. KLAUCK, *Aposcryphal Gospels. An Introduction*, trans. B. McNeil, T&T Clark International, 2003, σελ. 22. D. LÜHRMANN, *Die apokryph gewordenen Evangelien. Studien zu Neuen Testament und neuen Fragen*, NovTSup 112, Leiden-Boston: Brill, 2004, σελ. 87-90. M. PESCE, *Le parole dimenticate di Gesù*, Scrittori greci e latini, Milan: Fondazione Lorenzo Valla, 2004, σελ. 130-131. 620. A.E. BERNHARD, *Other Early Christian Gospels: A Critical Edition of the Surviving Greek Manuscripts*, London: Clark, 2006, σελ. 99. S.E. PORTER - W.J. PORTER (eds), *New Testament Greek Papyri and Parchments. New Editions: Texts*, MPER XXXIX, Walter de Gruyter: Berlin-New York, 2008, σελ. 291-293. T.J. KRAUS - M.J. KRUGER - T. NICKLAS (ἐκδ.), *Gospel Fragments*, Oxford Early Christian Gospel Texts, Oxford University Press, 2009. B.D. EHRMAN - Z. PLESE, *The Apocryphal Gospels. Texts and Translations*, Oxford University Press, 2011, no. 19, σελ. 295-299. Στὰ ἑλληνικά βλ. Ι.Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἀπόκρυφα Χριστιανικά Κείμενα Α΄: Ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια*, Π. Πουρναράς (Θεσ/νίκη) 1999, σελ. 364, ὅπου παρατίθεται νεοελληνικὴ ἀπόδοση τοῦ κειμένου, καθὼς καὶ μία μικρὴ εἰσαγωγή, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μετάφραση στὰ ἑλληνικά ἀπὸ τὸν Π. Στογιάννο τοῦ ἀντίστοιχου εἰσαγωγικοῦ σημειώματος τῆς προαναφερθείσας ἐκδόσεως τοῦ J.K. Elliott.

18. Τὴν ἄποψη αὐτὴ διατυπώνει ὁ D. LÜHRMANN στὰ ἔργα του: α) “Petrus als Evangelist - ein bemerkenswerte Ostrakon”, *NovT* 43 (2001), σελ. 348-367 (357 καὶ 364), β) *Die apokryph gewordenen Evangelien*, σελ. 87-90, καὶ γ) “Die Überlieferung des apokryph gewordenen Petrus-evangeliums”, *Das Evangelium nach Petrus: Text, Kontexte, Intertexte*, TU, Berlin: Walter de Gruyter, 2007, σελ. 31-51. Γιὰ τὴν παρόμοια ἄποψη τοῦ G. Bickell, βλ. J. KARABACEK (ἐκδ.), *Papyrus Erzherzog Rainer*, no. 541 (διὰ D. LÜHRMANN, *Die apokryph gewordenen Evangelien*, σελ. 89, ὑπόσημ. 103).

## Τὸ κείμενο τοῦ P.Vindob.G 2325

- 1 [ἐν δὲ τῷ ἐ]ξάγειν ὡς [εἶπεν] ὅτι· ἄ[παντες]  
[ἐν ταύτῃ] τῇ νυκτὶ σκανδαλισθ[ήσεσ-]  
[θε, κατὰ] τὸ γραφέν· πατάξω τὸν [ποιμέ-]  
[να καὶ τὰ] πρόβατα διασκορπισθ[ήσεται. εἰ-]
- 5 [πόντος το]ῦ Πέτ(ρου) καὶ εἰ πάντες, οὐκ ἐγώ· λέ-]  
[γει Ἰη(σοῦς)· πρὶ]ν ἀλεκτροῦν δις κοκ[ύσει, τρὶς]  
[σὺ σήμερόν με ἀ]παρνήσῃ

## Σχέση τοῦ P.Vindob.G 2325 μὲ τὰ βιβλία τῆς Κ.Δ.

Ἦδη μὲ μιὰ πρώτη ἀνάγνωση, εἶναι ἐμφανὲς ὅτι τὸ κείμενο τοῦ P.Vindob.G 2325 παρουσιάζει ἔντονες ὁμοιότητες μὲ τὶς διηγήσεις τῆς ἀρνήσεως τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὸν Πέτρο τόσο, κυρίως, μὲ ἐκείνην τοῦ κατὰ Μᾶρκον (14,26-30) ὅσο καὶ μὲ ἐκείνην τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου (26,30-34), ἐπὶ τῶν ὁποίων ἄλλωστε βασίστηκαν σὲ μεγάλο βαθμὸ καὶ οἱ ὅποιες κατὰ καιροῦς προσπάθειες ἀποκατάστασής του. Ὁ κάτωθι παρατιθέμενος πίνακας εἶναι ἐπὶ τούτου ιδιαίτερα διαφωτιστικός:

P.Vindob.G 2325:

Μκ. 14,26-30:

Μτ. 26,30-34:

(γρ.μ. 1) “ἐν δὲ τῷ ἐξά-  
γειν...”

<sup>26</sup> “Καὶ ὑμῆσαντες ἐξῆλθον  
εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν.”

<sup>30</sup> Καὶ ὑμῆσαντες ἐξῆλθον  
εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν.

(γρ.μ. 1-4) “ἄπαντες ἐν  
ταύτῃ τῇ νυκτὶ σκανδαλι-  
σθήσεσθε, κατὰ τὸ γραφέν·  
πατάξω τὸν ποιμένα καὶ τὰ  
πρόβατα διασκορπισθήσο-  
νται.”

<sup>27</sup> “καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰη-  
σοῦς ὅτι πάντες σκανδαλι-  
σθήσεσθε, ὅτι γέγραπται·  
πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ τὰ  
πρόβατα διασκορπισθήσο-  
νται.”

<sup>31</sup> “Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰη-  
σοῦς· “πάντες ὑμεῖς σκαν-  
δαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ  
νυκτὶ ταύτῃ, γέγραπται γάρ·  
πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ  
διασκορπισθή-σονται τὰ  
πρόβατα τῆς ποιμνῆς”

<sup>28</sup> “ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐγεροθῆναι  
με προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γα-  
λιλαίαν”

<sup>32</sup> “μετὰ δὲ τὸ ἐγεροθῆναι με  
προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλι-  
λαίαν”

(γρ.μ. 4-5) “εἰπόντος τοῦ  
Πέτρου· καὶ εἰ πάντες, οὐκ  
ἐγώ”

<sup>29</sup> “ὁ δὲ Πέτρος ἔφη αὐτῷ· εἰ  
καὶ πάντες σκανδαλισθήσο-  
νται, ἀλλ’ οὐκ ἐγώ”

<sup>33</sup> “ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος  
εἶπεν αὐτῷ· εἰ πάντες σκαν-  
δαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ  
οὐδέποτε σκανδαλισθήσο-  
μαι.”

(γραμ. 5-7) “λέγει Ἰησοῦς·  
πρὶν ἀλεκτροῦν δις κοκκί-  
σει, τρεῖς σὺ σήμερόν με  
ἀπαρνήσῃ”

<sup>30</sup>“καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς·  
ἀμὴν λέγω σοι ὅτι σὺ σήμε-  
ρον ταύτη τῇ νυκτὶ πρὶν ἢ  
δις ἀλέκτορα φωνῆσαι τρεῖς  
με ἀπαρνήσῃ”

<sup>34</sup>“ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ἀμὴν  
λέγω σοι ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ νυ-  
κτὶ πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι  
τρεῖς ἀπαρνήσῃ με”

Ἀπὸ τὰ παραπάνω, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο καταρχὰς φαίνεται νὰ προκύπτει, καὶ μάλιστα ἀρκετὰ εὐκόλα, εἶναι ὅτι ὑφίστανται ἀρκετὲς ὁμοιότητες ὡς πρὸς τὴν δομὴν, τὸ ὕφος καί, ἐν μέρει, τὸ λεξιλόγιο τῶν τριῶν αὐτῶν διηγήσεων. Εἶναι ὡστόσο ἄξιο προσοχῆς ὅτι ἡ διήγησις τοῦ P.Vindob.G 2325 παρουσιάζει μιὰ πιὸ στενὴ σχέση μετὰ τὴν διήγησις τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου ἀπ’ ὅ,τι μετὰ αὐτὴν τοῦ κατὰ Ματθαῖον, καθὼς μόνον αὐτὴ τοῦ κατὰ Μάρκον μνημονεῦει δύο ἀλεκτροφωνίες (Μκ. 14,30: “πρὶν ἢ δις ἀλέκτορα φωνῆσαι”. Πρβλ. ὅμως καὶ Μτ. 26,34: “πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι”), ὅπως ἐπίσης μόνον αὐτὴ (Μκ. 14,27) παραθέτει μετὰ τὴν ἴδια ἀκριβῶς μετὰ αὐτὴν τοῦ P.Vindob.G 2325 διατύπωση τὸ χωρίο Ζαχ. 13,7 ποὺ παρατίθεται ὡς γραφικὸ χωρίο καὶ στὶς τρεῖς αὐτὲς διηγήσεις, καὶ τὸ ὁποῖο στὸ κατὰ Ματθαῖον ἐμφανίζεται ἐλαφρὰ παρηλαγμένο ἐναντὶ τῶν ἄλλων δύο (Μτ. 26,34).

Τὴν ἴδια ὅμως στιγμήν τὸ κείμενον τοῦ P.Vindob.G 2325 παρουσιάζει καὶ κάποιες ἀξιοσημείωτες διαφορὰς μετὰ τὶς ὡς ἄνω εὐαγγελικὰς διηγήσεις, ποὺ εἶναι ἀκριβῶς ἴδιες καὶ γιὰ τὰ δύο αὐτὰ κείμενα. Ὡς πρὸς μὲν τὸ περιεχόμενον τῶν διηγήσεων, τὸ κείμενον τοῦ P.Vindob.G 2325 δὲν κάνει μνεῖα οὔτε τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου (“ἐγερθῆναι”), ἀλλ’ οὔτε καὶ τῆς μετὰ ἀπὸ αὐτὴν συναντήσεως Του μετὰ τοὺς μαθητὰς Του στὴ Γαλιλαία (Μκ. 14,28. Μτ. 26,32), ἐνῶ ὡς πρὸς τὸ λεξιλόγιο ἡ μὲν πρώτη διαφορὰ ἀφορᾷ στὴν λέξιν “ἀλεκτροῦν” τοῦ P.Vindob.G 2325, ποὺ χρησιμοποιεῖται ἐδῶ ἀντὶ τῆς λέξεως “ἀλέκτωρ” τῶν διηγήσεων τῶν Εὐαγγελίων τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Μάρκου<sup>19</sup>, ἡ δὲ δευτέρη τὴν χρῆσις τοῦ ῥήματος “κοκκίζω” ποὺ ἀπαντᾷ στὸν P.Vindob.G 2325 ἀντὶ τοῦ ῥήματος “φωνῆσαι” ποὺ χρησιμοποιεῖται ἐν προκειμένῳ καὶ στὸ κατὰ Μάρκον καὶ στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον.

19. Σύμφωνα μετὰ τοὺς H.G. LIDDELL-R. SCOTT (*Μέγα Λεξικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, ἑλλ. μτφρ. Ξ. Μόσχος, συμπλ. Μιχ. Κωνσταντινίδου, τόμ. I, ἐκδ. Ἰ. Σιδέρη: Ἀθῆναι, ἄ.χ., σελ. 104) ἡ λέξις “ἀλέκτωρ” ποὺ προτιμᾶται στὶς ὡς ἄνω διηγήσεις τῶν κατὰ Μάρκον καὶ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίων εἶναι ποιητικὸς τύπος τῆς λέξεως “ἀλεκτροῦν”, ποὺ ἀπαντᾷ στὸ κείμενον τοῦ P.Vindob.G 2325.

“Όπως πολύ σωστά σημειώνει και ο Th.J. Kraus<sup>20</sup>, με βάση τα ως άνω στοιχεία ή σχέση του κειμένου του P.Vindob.G 2325 με τα Ευαγγέλια της Κ.Δ. δύναται να αναζητηθεί σε ένα από τα εξής τρία ενδεχόμενα: στο ότι μπορεί να αποτελεί α) μιὰ “ἁρμονία” ἢ ἅπλη παράφραση ἑνὸς ἀποσπάσματος τῶν Συνοπτικῶν Ευαγγελίων, β) μέρος ἑνὸς ἐντελῶς ἀγνώστου ευαγγελικοῦ τύπου κειμένου, ἢ γ) ἀπόσπασμα τοῦ ἀπόκρυφου κατὰ Πέτρον Ευαγγελίου, ὅπως διατείνεται ὁ D. Lührmann<sup>21</sup>.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ στοὺς πρώτους ἐνδεχόμενους, εἶναι ἀλήθεια ὅτι λόγω τῶν προαναφερθεισῶν ὁμοιοτήτων τοῦ κειμένου τοῦ P.Vindob.G 2325 μετὰ τὰ ευαγγελικὰ χωρία *Μκ. 14,26-30* καὶ *Μτ. 26,30-34*, αὐτό, πράγματι, φαντάζει ὡς τὸ πλέον εὐλόγο. Ὡστόσο, ἡ ὑπαρξη τῶν λέξεων “ἀλεκτροῦν” καὶ “κοκκύζω” στοὺς κείμενο τοῦ P.Vindob.G 2325 φαίνεται νὰ περιπλέκει κάπως τὰ πράγματα, δεδομένου ὅτι πρόκειται γιὰ λέξεις ποὺ με μοναδικὴ ἐξαιρέση τὸ χωρίο *Γ’ Μακ. 5,23* (“Ἄρτι δὲ ἀλεκτροῦν ἐκέκραγεν ὄρθριος...”) εἶναι παντελῶς ἀγνωστες στοὺς σύνολο τῶν βιβλίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἀντὶ τῶν λέξεων αὐτῶν στίς ὡς ἄνω ευαγγελικὲς διηγήσεις χρησιμοποιοῦνται οἱ λέξεις “ἀλέκτωρ” καὶ “φωνῆσαι” ἀντίστοιχα, ἀπὸ τις ὁποῖες ἡ μὲν πρώτη ἀποτελεῖ ποιητικὸν τύπο, τ.ἔ. πιὸ δημώδη, τῆς κλασικῆς λέξης “ἀλεκτροῦν” τοῦ P.Vindob.G. 2325, ἡ δὲ δευτέρη συνιστᾷ ἓνα ἠχομιμητικὸν ῥῆμα (= κρᾶζω, φωνάζω ὡς ὁ κόκκυξ ἢ ὁ ἀλέκτωρ<sup>22</sup>), τὸ ὁποῖο ὡς πρὸς τὴν ἔννοιάν του ἀποτελεῖ ἀναμφίβολα ἓναν πιὸ ἐξειδικευμένο νοηματικὰ ἀπὸ αὐτὸν τοῦ ῥήματος “φωνεῖν” (βλ. “φωνῆσαι”) ὄρο, ποῦ, ὡς γνωστόν, ἔχει ἀπλὰ τὴν γενικὴ ἔννοια τοῦ “ἐκβάλλω, ἐκπέμπω φωνὴν ἢ ἦχον, ὁμιλῶ, λαλῶ”<sup>23</sup>.

Ὡς ἐκ τούτου ὁ P.Vindob.G 2325 φαίνεται ὅτι περιλαμβάνει στοὺς κείμενο τοῦ δύο ῥηματικὸς τύπους κατὰ πολὺ σπανιώτεροις καὶ πιὸ ἐπιτηδευμένοις ἀπὸ τὴν πιὸ δημώδη ἔναντι αὐτῆς τῆς κλασικῆς περιόδου ἑλληνικῆ γλῶσσα τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, τὴν λεγομένη κοινή, στὴν ὁποία εἶναι γραμμένα τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ κατ’ ἐπέκταση καὶ οἱ προανα-

20. T.J. KRAUS, “P.Vindob.G 2325”, σελ. 81.

21. Βλ. ὑποσημ. 18 παρούσης ἐργασίας.

22. H.G. LIDDELL-R. SCOTT, *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, τόμ. II, σελ. 745. Δ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ, *Μέγα Λεξικὸν Ὁλης τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, τόμ. 5, Ἐκδοτικὸς Ὄργανισμὸς “Ἑλληνικὴ Παιδεία”: Ἀθήνα, ἄ.χ., σελ. 3992.

23. H.G. LIDDELL-R. SCOTT, *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, τόμ. IV, σελ. 595. Δ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ, *Μέγα Λεξικὸν Ὁλης τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, τόμ. 9, σελ. 7747.



φερθεῖσες διηγήσεις τοῦ κατὰ Μάρκον καὶ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίων<sup>24</sup>. Γεγονὸς πού, ἂν συνδυαστεῖ καὶ μὲ τὸ συνηθέστερο σὲ τέτοιες περιπτώσεις φαινόμενο, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ἡ παράφραση ἢ ἡ “ἄρμονία” ἐνὸς ἢ καὶ περισσοτέρων κειμένων, ὅπως ἴσως ἐν προκειμένῳ τῶν Συνοπτικῶν Εὐαγγελίων, ἔχουν ἓνα πιὸ ἀπλὸ καὶ λιγότερο ἐπιτηδευμένο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο ἢ τὰ πρωτότυπα κείμενα λεξιλόγιο, νὰ μὴν προκρίνει τὸ ἐνδεχόμενο τὸ κείμενο τοῦ P.Vindob.G. 2325 νὰ συνιστᾶ, πράγματι, μία εὐαγγελικὴ ἄρμονία ἢ παράφραση τῶν Συνοπτικῶν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὸ ἀποκλείει ἐντελῶς<sup>25</sup>.

Στὴν ἐκτίμηση αὐτὴ φαίνεται νὰ συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ κείμενο τοῦ P.Vindob.G 2325 εἶναι συντομότερο τῶν ἀντίστοιχων διηγήσεων τῶν ὡς ἄνω Συνοπτικῶν Εὐαγγελίων, κάτι πού δὲν συνηθίζεται στὶς παραφράσεις ἢ “ἄρμονίες” κειμένων, ἢ ἔκταση τῶν ὁποίων εἶναι συνήθως ἀνάλογη ἢ καὶ μεγαλύτερη τῶν πρωτοτύπων, ἀφοῦ ἐνσωματώνουν καὶ ἐναρμονίζουν σὲ αὐτὰ μὲ συμπληρωματικὸ τρόπο ὅλες τὶς ὑπάρχουσες στὰ πρωτότυπα κείμενα - πηγές τους πληροφορίες.

Κατὰ συνέπεια, τὸ ἐνδεχόμενο ὁ P.Vindob.G 2325 νὰ διασώζει μέρος ἐνὸς ἐντελῶς ἄλλου (ὄχι ὅμως καὶ ἐντελῶς ἀσχέτου) ἔναντι τῶν Συνοπτικῶν εὐαγγελικοῦ τύπου κειμένου φαίνεται, ἔχοντας ὡς βάση ὅλα τὰ παραπάνω, νὰ προκρίνεται ἔναντι αὐτοῦ τῆς ἀπλῆς παράφρασης ἢ ἄρμονίας (ἐνδεχόμενο α’). Πρόκειται ὅμως αὐτὸ γιὰ κάποιον ἄγνωστο ἀπόσπασμα τοῦ ἀποκρυφου κατὰ Πέτρον Εὐαγγελίου, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ D. Lührmann (ἐνδεχόμενο γ’), ἢ μήπως γιὰ κάποιον παντελῶς ἄγνωστο εὐαγγελικοῦ τύπου κείμενο (ἐνδεχόμενο β’);

Ἡ θεωρία τοῦ Lührmann ὅτι ὁ P.Vindob.G 2325 διασώζει μέρος τοῦ κειμένου τοῦ ἀγνώστου ὡς πρὸς τὸ σύνολό του κατὰ Πέτρον Εὐαγγελίου, προϋποθέτει μιὰ διαφορετικὴ ἐκ μέρους τοῦ ἀποκατάστασης τοῦ κειμένου τοῦ P.Vindob.G 2325. Πιὸ συγκεκριμένα, ἀντὶ τοῦ γενικῶς ἀποδεκτοῦ ΕΙΠΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΕΤ(ΡΟΥ) στὶς γραμμὲς 4-5, ὁ Lührmann προτείνει ὅτι τὸ κείμενο θὰ πρέπει νὰ ἀποκατασταθεῖ ὡς ΕΙΠΟΝΤΟΣ ΕΜΟΥ ΠΕΤ(ΡΟΥ), σὰν νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Πέτρος ἐκεῖνος πού διηγεῖται σὲ α’ ἐνικὸ πρόσωπο. Ἄν καὶ τὸ στοιχεῖο αὐτὸ ἀποτελεῖ ὄντως ἓνα ἀπὸ τὰ ιδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ

24. T.J. KRAUS, “The Fayum Gospel”, *The Non-Canonical Gospels*, σελ. 153-154: “Thus, P.Vindob.G 2325 preserves two rare words that are more conspicuous and more complicated than those used in the canonical Gospels”. Βλ. ἐπίσης καὶ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, “P.Vindob.G 2325”, σελ. 81.

25. T.J. KRAUS, “The Fayum Gospel”, *The Non-Canonical Gospels*, σελ. 155.

κατὰ Πέτρον Εὐαγγελίου<sup>26</sup>, ἢ ὡς ἄνω πρόταση ἀποκατάστασης τοῦ κειμένου τοῦ P.Vindob.G 2325 ἀπὸ τὸν Lührmann δὲν ἔτυχε εὐρείας ἀποδοχῆς ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ κοινότητα, δεδομένου ὅτι α) τὸ ἐπιπλέον γράμμα πὺ ἀπαιτεῖ ἢ πρόταση ἀποκατάστασης τοῦ Lührmann (βλ. 11 ἀντὶ γιὰ 10 γράμματα) ἐπιμηκύνει τὴ σειρὰ 5 τοῦ κειμένου πρὸς τὰ ἀριστερά, μὲ ἀποτέλεσμα αὐτὴ νὰ καθίσταται μεγαλύτερη ἔναντι ὄλων τῶν ὑπολοίπων σειρῶν τοῦ κειμένου τοῦ P.Vindob.G 2325 καὶ ἔτσι νὰ δημιουργεῖται σοβαρὸ πρόβλημα ὡς πρὸς τὴν στιχομετρία τοῦ κειμένου, καὶ β) ὅτι ἢ σὲ α' πρόσωπο ἀφήγησις, πὺ ὅπως ἤδη ἐλέχθη ἀποτελεῖ ὄντως ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τοῦ κατὰ Πέτρον Εὐαγγελίου, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ καὶ ἀποκλειστικὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ ἐν λόγῳ κειμένου, γεγονὸς πὺ μὲ τὴν σειρὰ του ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ἢ ἀπλή καὶ μόνον ἐπισημάνση του νὰ μὴν συνιστᾶ καὶ ἀναντίρρητο κριτήριον ἢ ἀπόδειξις τῆς προέλευσός του<sup>27</sup>. Στὶς γενικὰ ἀποδεκτὲς αὐτὲς παρατηρήσεις θεωροῦμε σωστὸ ὅτι θὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ ἐπίσης καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἢ προταθεῖσα ἀπὸ τὸν Lührmann ἀποκατάστασις τοῦ κειμένου τοῦ P.Vindob.G 2325 (“εἰπόντος ἐμοῦ Πέτρου”) χωρὶς τὸ ὀριστικὸ ἄρθρον “τοῦ” ἀμέσως μετὰ τὴν προσωπικὴ ἀντωνυμία “ἐμοῦ” δὲν συνιστᾶ δόκιμη ἔκφρασις στὰ ἑλληνικά, μὰ παρατήρησις πὺ παραδόξως δὲν ἔχει ἐπισημανθεῖ ἕως σήμερον στὴ σχετικὴ μὲ τὸν P.Vindob.G 2325 βιβλιογραφία.

Δευτερευόντως, καὶ σὲ ὅτι ἀφορᾶ εἰδικὰ στὴν ἐπισημάνση ὅτι τόσο στὸ κείμενον τοῦ P.Vindob.G 2325, ὅσο καὶ στὸ βασικὸ χειρόγραφο τοῦ κατὰ Πέτρον Εὐαγγελίου, τὸν Κώδικα Akhmim, δὲν γίνεται καμμία ἀναφορὰ στὴν περιοχὴ τῆς Γαλιλαίας, σὲ ἀντίθεσις μὲ τὶς παράλληλες τοῦ P.Vindob.G 2325 συνοπτικὲς διηγήσεις τῶν Εὐαγγελίων τοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Ματθαίου (Μκ. 14,26-30. Μτ. 26,30-34), ὅπου αὐτὴ ἐπισημαίνεται ὡς χῶρος συνάντησις τοῦ Ἰησοῦ μὲ τοὺς μαθητὲς Του μετὰ τὴν Ἀνάστασις, ἢ ἀπάντησις πὺ μπορεῖ νὰ δοθεῖ εἶναι ὅτι λόγῳ ἀκριβῶς τοῦ ὅτι στὸν Κώδικα Akhmim δὲν ὑφίσταται κάποια παράλληλη μὲ αὐτὴν τοῦ P.Vindob.G 2325 διήγησις, ἢ ἀπὸ κοινοῦ μὴ ἀναφορὰ τῶν κειμένων αὐτῶν στὴν περιοχὴ τῆς Γαλιλαίας θὰ πρέπει μᾶλλον νὰ θεω-

26. Στὸ κατὰ Πέτρον Εὐαγγέλιον ὁ ἴδιος ὁ Πέτρος παρουσιάζεται νὰ ὁμιλεῖ σὲ α' πρόσωπον σὲ δύο περιπτώσεις, στοὺς στίχ. 26 (“Ἐγὼ δὲ μετὰ τῶν ἐταίρων ἐλυτρούμην, καὶ τετρωμένοι κατὰ διάνοιαν ἐκρυβόμεθα· ἐζητούμεθα γὰρ ὑπ’ αὐτῶν ὡς κακοῦργοι καὶ ὡς τὸν ναὸν θέλοντες ἐμπρῆσαι”) καὶ 60 (“Ἐγὼ δὲ Σίμων Πέτρος καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφός μου λαβόντες ἡμῶν τὰ λίνα ἀπήλθαμεν εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ἦν σὺν ἡμῖν Λευεὶς ὁ τοῦ Ἀλφαίου, ὃν Κύριος...”).

27. T.J. KRAUS, “The Fayum Gospel”, *The Non-Canonical Gospels*, σελ. 154.

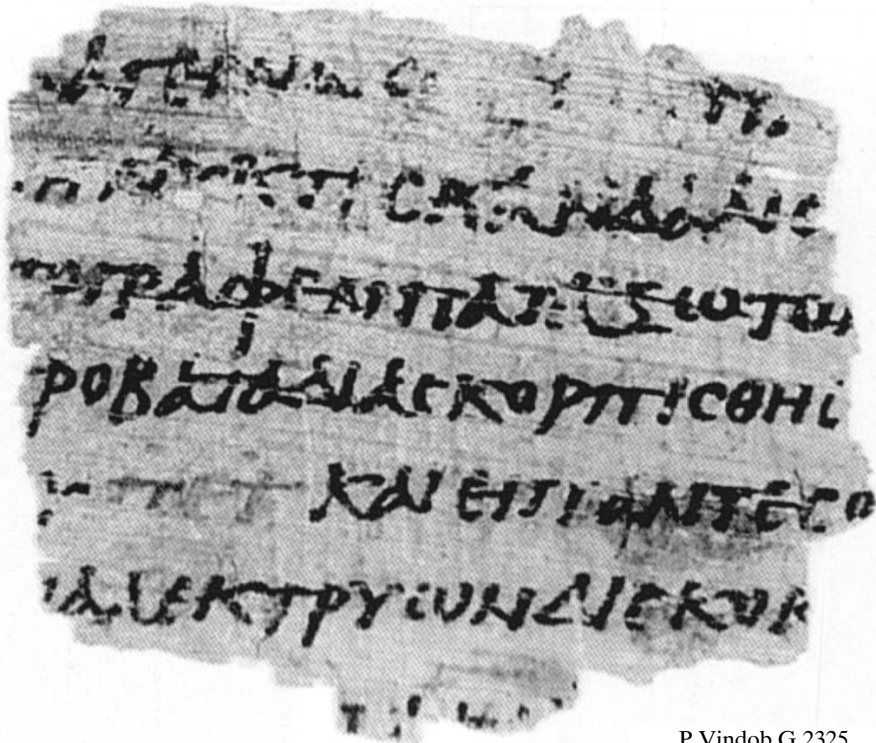
ρεΐται ὡς προῖον καθαρῆς σύμπτωσης, παρὰ ὡς ἔνδειξη μιᾶς σχέσης ἐξάρτησης μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν κειμένων<sup>28</sup>. Ὁμοίως, καὶ ὁ τρόπος γραφῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ Πέτρου ὡς *nomen sacrum*, πού θὰ μπορούσε ἐπίσης νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἐπιχείρημα ὅτι τὸ κείμενο τοῦ P.Vindob.G 2325 προέρχεται ἢ τουλάχιστον ὅτι σχετίζεται κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὸ κατὰ Πέτρον Εὐαγγέλιο, λόγω ἀκριβῶς τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο μεταχειρίζεται καὶ τῆς ἔμφασης πού δίδει στοῦ ὄνομα τοῦ ἐν λόγῳ μαθητῆ τοῦ Κυρίου, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς κριτήριο καὶ ἀποδείξη μιᾶς τέτοιας συσχέτισης. Καὶ τοῦτο, διότι παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ τρόπος γραφῆς τῶν λιγότερο συμβατικῶν *nomina sacra*, ὅπως ἐν προκειμένῳ τὸ ὄνομα τοῦ Πέτρου, ἐπαφιόταν ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὸν γραφέα τους<sup>29</sup>, στὴν περίπτωση τοῦ P.Vindob.G 2325 δὲν μπορούμε νὰ εἴμαστε ἀπόλυτοι στοῦ ὅτι ὁ γραφέας του ἀντιμετώπισε μὲ ἰδιαίτερο τρόπο μόνο τὸ ὄνομα τοῦ Πέτρου καὶ

28. Ὁπ.π.

29. T.J. KRAUS, “P.Vindob.G 2325”, σελ. 81: “...the *nomina sacra* are subject to a scribe’s individual will of designing, above all when a less conventional *nomen sacrum* is used”. Ὁ P. FOSTER στοῦ ἄρθρου του “Are There Any Early Fragments of the So-Called Gospel of Peter?” (NTS 52 (2006), σελ. 1-28) σημειώνει σχετικὰ ὅτι ἡ συντομογραφία “πετ δεν φαίνεται νὰ παρουσιάζει τὰ πάγια χαρακτηριστικὰ ἐνός *nomen sacrum*”, διότι “δὲν ἀνήκει στὴ συλλογὴ τῶν δεκαπέντε ἐκείνων λέξεων, πού ἡ συντομογραφία τους εἶναι χαρακτηριστικὴ σὲ ὅλα τὰ χριστιανικὰ κείμενα” (σελ. 21), διασαφηνίζοντας στὴν ὑποσημείωση 71 τῆς ἴδιας σελίδας ὅτι οἱ δεκαπέντε (15) αὐτὲς λέξεις φαίνεται νὰ ἀποτελοῦν τὸ ἀποτέλεσμα τριῶν σταδίων, τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀφορᾷ τέσσερις (4) λέξεις, τ.ἔ. τίς λέξεις “Ἰησοῦς”, “Χριστός”, “Κύριος” καὶ “θεός”, στὴ συνέχεια ἄλλες τρεῖς (3), τ.ἔ. τίς λέξεις “πνεῦμα”, “ἄνθρωπος” καὶ “σταυρός”, καὶ τέλος ὀκτώ (8) ἀκόμη ὄρους, οἱ ὁποῖοι συντιμῶνται μὲ μικρότερη συχνότητα, ἤτοι οἱ λέξεις “πατήρ”, “υἱός”, “σωτήρ”, “μήτηρ”, “οὐρανός”, “Ἰσραήλ”, “Δαυεὶδ” καὶ “Ἱερουσαλήμ” (βλ. καὶ L.W. HURTADO, “The Origins of the *Nomina Sacra*: A Proposal”, JBL 117 (1998), σελ. 655-673). Συνεχίζει δὲ τὸ ἐπιχείρημά του περὶ τῆς συντομογραφίας τοῦ ὀνόματος τοῦ Πέτρου στὸν P.Vindob.G 2325 λέγοντας ὅτι δὲν ὑφίσταται πάνω ἀπὸ αὐτὴν ἡ χαρακτηριστικὴ ἐκείνη ὑπερκείμενη τῶν γραμμάτων γραμμὴ, κάτι πού σύμφωνα μὲ τὸν C.H. ROBERTS (“*Nomina Sacra*: Origins and Significance”, *Manuscript, Society and Belief in Early Christian Egypt* [The Schweich Lectures 1977, London: Oxford University, 1979]) ὑποδήλωνε στὸν ἀναγνώστη ὅτι ἡ λέξις αὕτη δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναγνωσθεῖ ὅπως ἦταν γραμμένη (σελ. 26), καὶ ὅτι συντιμῆται κατ’ ἀποκοπὴ ἀντὶ τῆς πλεονομίας συναρθέσεως (“it is abbreviated by suspension instead of the familiar contracted forms”). Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖο αὐτὸ σημεῖο εἶναι ἰδιαίτερα διαφωτιστικὴ ἡ σημείωση τοῦ H.Y. GAMBLE (*Books and Readers in the Early Church: A History of Early Christian Texts* [New Haven/London: Yale University Press, 1995]) ὅτι οἱ πῖθ συνήθειες μορφῆς σύντμησης ἦταν εἴτε γράφοντας τὸ πρῶτο καὶ τὸ τελευταῖο γράμμα, εἴτε τὰ δύο πρῶτα καὶ τὸ τελευταῖο γράμμα, εἴτε τὸ πρῶτο καὶ τὰ δύο τελευταῖα γράμματα, εἴτε τὴν πρώτη καὶ τὴν τελευταία συλλαβὴ τῆς λέξεως (σελ. 75).

ὄχι καὶ τὰ τυχὸν ἄλλα ὀνόματα προσώπων πού θά ἀναφέρονταν καὶ στοῦ ὑπόλοιπο ἀπολεσθὲν σήμερα κείμενό του, ἀφοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Πέτρου εἶναι τὸ μόνο πού ἀπαντᾷ στοὺς σωζόμενους σήμερα στίχους τοῦ P.Vindob.G 2325, με ἀποτέλεσμα ἢ δυνατότητα μιᾶς τέτοιας σύγκρισης νὰ εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατη.

Κατὰ συνέπεια, ἢ πρόταση τοῦ Lührmann, ἂν καὶ εἶναι ὄντως ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσα, θὰ πρέπει νὰ ἀπορριφθεῖ λόγω τῶν πολλῶν ἀδυναμιῶν της. Γεγονὸς πού μὲ βάση ὅλα ὅσα ἀναφέρθηκαν παραπάνω, ὀδηγεῖ στοῦ συμπέρασμα ὅτι τὸ κείμενο τοῦ P.Vindob.G 2325 θὰ πρέπει, πράγματι, νὰ προέρχεται ἀπὸ κάποιον παντελῶς ἄγνωστο σήμερα σὲ ἐμᾶς εὐαγγέλιο (βλ. ἐνδεχόμενο β'), ἢ σημασία τοῦ ὁποίου γιὰ τὴ μελέτη τοῦ ἀρχέγονου χριστιανισμοῦ θὰ πρέπει νὰ θεωρεῖται σημαντικὴ, διότι συνιστᾷ ἕναν ἀκόμα μάρτυρα τῆς πλαστικότητος τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο κείμενα ἀνεξάρτητα τῶν βιβλίων τοῦ Κανόνος τῆς Καινῆς Διαθήκης διασώζονται μὲ ἐλεύθερο τρόπο παραδόσεις πού προέρχονται ἀπὸ αὐτά.



P.Vindob.G 2325